

РЕЦЕНЗИЯ
за докторска теза:

**"НИСКОТЕМПЕРАТУРНИ МЕДНОЧЕРВЕНИ ГЛАЗУРИ,
ПОЛУЧЕНИ ЧРЕЗ РЕДУКЦИЯ В КИСЛОРОДНА СРЕДА",**

представена от **Сенджер Саръ**, докторант в катедра Керамика
за публична защита на научна и образователна степен "Доктор"

Научен ръководител на докторанта: **проф. д-р Божидар Бончев**
Рецензент: **доц. д-р. Виолета Василчина**

За публичната си защита Сенджер Саръ е представил текст от 208 стр. на тема: *"Нискотемпературни медночервени глазури, получени чрез редукция в кислородна среда"*, включително 6 стр. библиография, 158 цветни изображения, 19 таблици с химически формули на глазури, 2 хронологични таблици, 2 схеми на "оптични" фигури и 2 географски карти.

Текстът на дисертацията е развит в увод, 4 глави и кратко заключение.

Уводът (с. 6-12) представя основанията за избор на темата и запознава с гледните точки на автора към проблематизирането на медночервената глазура - от общата теория на цветовете към древната и по-новата ѝ история, и от технологичното разшифроване на нейните разновидности до експериментални техники и до резултатите от собствените опити с нея.

Първата глава (с. 13-28) изяснява спецификата на медночервената глазура от гледище на химическата, оптичната и символната ѝ природа. Очертавайки локалната значимост на определени цветове, авторът успоредно е изтъкнал и тяхната противоречивост в различните културни практики. Ето защо семантиката на цвета и цветовата символика са търсени от него не само в древността, а и (на базата на множество примери) в разнопосочни измерения от съвременния живот.

Втората глава (с. 29-89) стеснява оптиката на разглеждане, като ни въвежда накратко в историята на ранните глазури, открити във Вавилон и Египет още през неолита и халколита, споменават се след тях и следващите етапи - керамичните покрития от вулканична пепел на древните елини, римската "терра сигилата", китайските алкални и оловни глазури. Така авторът очертава началото на глазурната откривателска "щафета", която се предава от век на век, за да стигне през 1870 г. до "формулата на Зегер", използвана успешно до днес. В тази "щафета" на глазурите неизменно участва и медночервената глазура. Тя обогатява древните технологични познания с представата за редукционна атмосфера и с богатите цветови превъплъщения на медта - "от черно през зелено и тюркоазено до керемиденочервено, черешовочервено и от розовочервено до пурпурно".

Акцентиран е китайският средновековен опит - от IX-X и особено от XV век, когато се създават най-добрите образци на медночервена глазура (Диндеджен). И макар след залеза му тайната на медночервената глазура да е изгубена за дълго, по-късното ѝ възпроизвеждане (XVI-XVII в.) ражда нови цветове, добили собствени имена - "бича кръв", "прасковено червено", "фламбе". Макар "преоткриването" да води до усъвършенстването ѝ, до края на XIX в. интересът към нея в Китай отново загасва. Но не и в Европа.

"Европейската" история на червената глазура, започнала в началото на XVIII в. с опитите на европейски мисионери да се доберат до "тайната" ѝ, продължава с настойчивите опити в лаборатории на Севърската и Берлинската манифактури. Така в края на XIX в. ефектното "фламбе" става достъпно за европейските керамици. То ги вълнува и през целия XX в. - в текста се разглеждат примери на художници, които продължават да разнищват ефектите му (дадени са и рецептурите с които те са работили).

Третата глава (с. 90-150) представя традиционните техники и условията за успешното практикуване на червените глазури, т.е. тя разказва как се получават те и как се работи с тях, за да се постигне желания цвят. Разгледани са основните химически състави, ролята на нанесения глазурен слой от гледна точка на дебелината му, показани са обичайно декорираните с червена глазура традиционни съдови форми.

Специално внимание е отделено на температурите на изпалване и на създаването на редуционен режим според търсения нюанс на червеното. Разгледани са основни характеристики на градивните химически елементи за медночервена глазура (силициев двуокис, алуминиев окис, алкалоземни метали, бор). Обсъдено е редуването на окисление и редуция, дефектите вследствие допуснати грешки и отклонения в технологичния процес, водещи до неприемливи цветови нюанси, до почерняване и разтичане и т.н.

Анализирани са експериментални техники за медночервени глазури прилагани от изявени съвременни художници керамици. Тези анализи са придружени с много любопитни и информативни илюстрации на техните тестови проби и примерни формули за съставяне на глазури рецептури, както и с илюстрации на завършени техни произведения.

Четвъртата глава (с. 151-197) навлиза още по-плътено в практиката и проблематиката на червената глазура. Последователно са изяснени въпроси като рисковото ѝ изпалване в кислородна или неутрална среда (независимо от редуционния агент), условията за редуционно палене в електрическа пещ (със старо или ново поколение кантал), употребата на петролеум като редуционен агент в пещи с кантал от по-стар тип. Специално внимание е обърнато върху възможното изпалване в електрическа пещ с впръскване на петролеум за създаване на безкислородна атмосфера при сравнително нисък градус (900°) и при палене на високотемпературни състави (1200°).

В хода на своята работа докторантът е опитал да постигне идентични резултати като публикуваните от различни керамици (по техни рецептурни състави). Но макар да е ползвал обявените от тях съставки, постигането на идентичност, казва той, се е оказало трудно поради различната

пречистеност на изходните суровини и различия в условията на експеримента.

Пристъпвайки към практическата част от своята теза Сенджер Саръ изяснява необходимостта от специално внимание към химическия състав и поведението на глината, която ще поеме върху себе си "капризите" на червената глазура при различните огневи и редуccionни условия.

Своя опит докторантът е описал в няколко последователни стъпки, първата от които е изборът на глини. Експериментирал е 7 порцеланови и 4 керамични глини, чиито рецептури са дадени в текста. Една от тях (P5) е съставена по авторска формула. Втората стъпка е свързана с подготовката на тестови плаки от посочените видове глини, разделени в две групи - издържащи редуccion на висока температура (1540°) и за редуccion при по-нисък градус (1200°). Третата стъпка, съпътствана с цветни илюстрации на тестовите плаки, обобщава неговите резултати, придружени с описания на условията за всеки от отделните експерименти (температурен режим, последователност на манипулациите, прилагани редуccionни агенти и т.н.).

В края на тази глава докторантът представя пример за прилагане на резултатите от своята технологична последователност в един обобщен образ - паното "Око от анемонии", което отразява и артистичните нагласи на докторанта. То е особено красноречиво за неуловимостта на прехода от технологично към художествено мислене и за тяхната неразривна свързаност в съвременната керамика.

Заклучителната част (с. 198-202) съвсем накратко резюмира направеното изследване.

1. По дисертабилността, методологията и структурата на труда.

Намирам избраната тема за *дисертабилна* - интересна, добре осмислена и ясно насочена. Сигурна съм, че ще бъде полезна за студентите по керамика (доста необичайна е за НХА, където докторантите обикновено са насочвани към аморфни историзирани обзори и преразкази). Очевидно заслугата е не само на докторанта, но и на научния ръководител и катедрата по керамика.

Методологията на изследването не е достатъчно добре описана в увода, но в работата не липсва прилагане на различни методологически подходи - самото изследване е направено въз основа на очертани сравнително-исторически и аналитични подходи (за предпочитане пред декларираните, но зле приложени методики). Сравнително-аналитичните и хронологичните съпоставки в труда на Сенджер Саръ са ефективни, целенасочени и отразяват отличното му познаване на материята.

Структурата на текста следва принципа от общото към конкретното - от теорията на цвета към общоисторическо представяне на медночервената глазура; и от нейната технологична и художествена проблематика към използваните от различни художници експериментални техники, вкл. собствени. В този смисъл, структурата на текста е логична, съответства на темата и до голяма степен способства за изчерпването ѝ.

2. Оценка на съдържателната разработка на труда

Най-напред ще отбележа, че авторът не следва обичайната линия на хронологично издържан исторически разказ, а вплита историята на центрове, епохи и творчески фигури в тяхната връзка с поясняваните технологични и художествени особености на медночервената глазура, т.е. той успява да ни разкаже историята ѝ попълтно, видяна през образната типология, цветните ефекти и технологичните особености на нейното проявяване. Намирам този маниер на представяне за ефективен и много съвременен, тъй като трудът не е мислен като изчерпателно историческо съчинение, а цели да обясни и аргументира определен избор (интерес към вид глазура) и поставена задача (прилагането ѝ в творческа работа).

Така, чрез неговия текст, доминиран от сбитото и последователно проследяване на преобразованията на медночервената глазура, керамиките които искат да работят с нея получават ценно помагало. И макар в края на текста докторантът да споделя, че неговият основен принос е в идеята за използване на петролеум при създаване на редукиционна атмосфера в пещта, без да подценявам този принос, струва ми се, изказаното признание страда от излишен минимализъм. Съществено е задълбочаването на художника в определен технологичен проблем и успешното експериментиране на решения, които могат да обогатят художествената образност на съвременната керамика. Мисля, че точно в това е основният принос на Сенджер Саръ. А откриването на нов реагент на редукция (петролеума) само потвърждава още веднаж сериозността на проведените експерименти.

До голяма степен то се потвърждава и от представеното авторско пано "Око от анемонии", с което завършва дисертацията. То не е просто поредна илюстрация за прилагането на медночервена глазура, а самостоятелно артистично вплъщение на представата за "най-чувствителните и лоялни към природата организми" - интерпретация на авторската идея за "крехката недосегаемост" и "несравнимата деликатност" на анемониите. Очевидно, в концепцията за тяхната необичайност, уникалност и уязвимост авторът е намерил онова емоционално ядро, което е в основата на артистичния и екологичния му патос по отношение на финалната част от докторската теза.

Към това ще добавя, че драматичните акценти, които медночервената и урановочервената глазури са внесли в образа на анемониите, ни дават пример за сложността на връзката между изкуството, технологията и емоционалното послание. Точно търсенето на тази връзка придава смисъл на усилието един докторант да разработва толкова "технологична" докторска теза именно в Художествената академия.

3. Оценка на качеството на съпътстващите материали.

Библиографията. На пръв поглед тя е доста малка, но в този си обем напълно покрива проблематиката на темата. При това, източниците на български са повече от оскъдни; източниците на английски съответстват на

темата; приносно е въвеждането в българската книжнина на доста извори по темата от турски език, а също и множеството издирени линкове.

Илюстрирането на темата. Трудът е снабден с множество образи на музейни и артистични образци от "Изток" и "Запад". Те разширяват познавателното значение и правят по-достъпни сравнителните анализи в текста. Използвани са и средства за схематично представяне на отделни проблеми с пряко отношение към темата (формули и рецептурни състави, таблици, схеми, графики, карти), които уплътняват приложените анализи.

Авторефератът, макар твърде кратък (10 стр.), вярно отразява представения текст (Сред предоставените ми материали липсваха: *Справка за приносите* и *Списък с публикации на докторанта* по темата (вероятно, по недоразумение), така, че по тях не мога да се произнеса.

4.Забележки.

Имам известни забележки, които не омаловажават качествата на труда. Някои "исторически" пасажии в текста излишно се преповтарят. В третата глава (с. 101-106) не става ясно дали илюстрациите са заимствани от източник или са авторски. Заключителната част (с. 198-202) до голяма степен е формална и няма съществен принос за обобщаване на тезата. В случай, че трудът се публикува, бих препоръчала обобщаващите страници и пасажии след всяка глава да бъдат събрани в общо заключение.

5. Общ извод на рецензента за труда

Докторската теза на Сенджер Саръ върху "преображенията" на медночервената глазура е посветена на актуален проблем, представен изчерпателно и с оглед реалностите на съвременната артистична практика.

Текстът е добре структуриран, целенасочен и овладян. Въпреки изобилните исторически сведения за произхода и перипетиите на медночервената глазура през вековете, основната нишка в него е повишаване на познанията за успешното ѝ съвременно практикуване.

Трудът е приносен като цяло, защото подлага на изследване, преосмисляне и развиване при съвременни условия един специфичен технологичен проблем с твърде древна история, който не е изгубил своята привлекателност и днес. По време на работата са осъществени и частни приноси - такава е успешно експериментираната идея за прилагане в редукия на специфичен реагент като петролеума.

Посочените качества на труда ми дават основание да се обърна към почитаемото Научно жури и убедено да предложа да присъди на Сенджер Саръ образователната и научна степен "Доктор".

Рецензент: Доц. д-р Виолета Василчина